

EL NAIXEMENT D'UN POBLE

HISTÒRIA I ARQUEOLOGIA DE

LA FONT DE LA FIGUERA

Pablo García Borja, Elena Revert Francés, Agustí Ribera i Gomes
i Vicente Biosca Cirujeda
(Editors científics)

EL NAIXEMENT D'UN POBLE HISTÒRIA I ARQUEOLOGIA DE LA FONT DE LA FIGUERA

Pablo García Borja, Elena Revert Francés, Agustí Ribera i Gomes
i Vicente Biosca Cirujeda
(Editors científics)

Fotos de portada:

Punta de fletxa de sílex recuperada a la Coveta del Frare. Fotografia d'Agustí Ribera.

Punta de fletxa de metall recuperada a l'Altet de Palau. Fotografia d'Ángel Sánchez.

Munició Måuser de fabricació grega utilitzada a la Guerra Civil. Fotografia de Bernat García Moraño.

© dels textos i imatges: autors

Edita: Ajuntament de la Font de la Figuera

Dipòsit legal : V-3024-2013

Disseny: Pablo García Borja

Maquetació: Yolanda Carrión Marco

Impressió: Diputació Provincial de València

Colaboradors: Ajuntament de la Font de la Figuera, Diputació Provincial de València, Direcció General de Cultura de la Generalitat Valenciana, Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València, Associació d'Amics de les Tradicions de la Font de la Figuera, Cooperativa Vinícola *La Viña* i Bodegas Antonio Arráez

AUTORS

Ferran Arasa i Gil.
Departament de Prehistòria i Arqueologia de
la Universitat de València.
ferran.arasa@uv.es

Vicente Biosca Cirujeda
Departamento de Dibujo de la Universidad Po-
litécnica de Valencia
vibioci@dib.upv.es

Mª Inés Blay Gil
Arqueòloga N. 16.096 del Col·legi Oficial de
Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en
Ciències de València.
inesblay@gmail.com

Antonio Calzado Aldaria
Universitat de València
acaldaria@yahoo.es

María Jesús de Pedro Michó
Museu de Prehistòria de València
mjesus.depdro@dival.es

Pablo García Borja
Arqueòleg N. 15.960 del Col·legi Oficial de
Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en
Ciències de València.
pgarciaborja@gmail.com

Josep-David Garrido i Valls
Doctor en Història
alacantintot@gmail.com

Pere Miquel Guillem Calatayud
IVC+R.CulturArts Generalitat.
Guillem_per@gva.es

David López Serrano
Estrats. Treballs d'Arqueologia S.L.
estrats@terra.es

Rafael Martínez Valle
IVC+R.CulturArts Generalitat.
martinez_rafval@gva.es

Manuel Molina Cañadas
ASTARTÉ, Arqueología y Restauración, Sooc.
Coop.
manuelmolina@clmarqueologia.com

Ángela Pérez Fernández
Departamento de Medicina Legal, Toxicología
y Antropología Física. Facultad de Medicina.
Universidad de Granada.
angelaperez@ugr.es

Elena Revert Francés
Arqueòloga N. 16.073 del Col·legi Oficial de
Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en
Ciències de València.
elena.revert.frances@gmail.com

Agustí Ribera i Gomes
Museu Arqueològic d'Ontinyent i la Vall d'Al-
baida.
info@maova.com

José Antonio Rodríguez Traver
Arqueólogo
rodrigueztraver@hotmail.com

Domingo C. Salazar-García
Research Group on Plant Foods in Hominid
Dietary Ecology, Department of Human Evo-
lution, Max-Planck Institute for Evolutionary
Anthropology
domingo_carlos@eva.mpg.de

Vicent Sampedro Ramo
Historiador
vicente.sampedro@uv.es

Vicent Terol i Reig
Arxiu Municipal d'Ontinyent
Ontiarxiu@cv.gva.es

Ana Valero Climent
Estrats. Treballs d'Arqueologia S.L.
estrats@terra.es

Miguel Ángel Valero Tévar
Centro Asociado de la UNED en Cuenca
mvalero@cuenca.uned.es

Miguel Vicente Gabarda
Arqueòleg N. 16.119 del Col·legi Oficial de
Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en
Ciències de València.
mvicentega@yahoo.es

Jaime Vives-Ferrándiz Sánchez
Museu de Prehistòria de València
jaime.vivesferrandiz@dival.es

ÍNDIX

Pròleg	3
Precedents de l'arqueologia fontina. Una introducció historiogràfica a l'arqueologia de la Font de la Figuera Agustí Ribera i Gomes	5
El yacimiento Musteriense Ermita de Santa Bárbara (La Font de la Figuera, València) Miguel Vicente Gabarda e Inés Blay Gil	25
Art rupestre en el Capurutxo (La Font de la Figuera, València) Pere Miquel Guillem Calatayud i Rafael Martínez Valle	37
Los restos humanos de la Coveta del Frare (La Font de la Figuera, València) Pablo García Borja, Ángela Pérez Fernández, Vicente Biosca Cirujeda, Agustí Ribera i Gomes y Domingo C. Salazar-García	47
Les Cabeçoles (La Font de la Figuera, Valencia). Avance de los primeros resultados en la excavación de un poblado de de la Edad del Bronce en la comarca de La Costera Miguel Ángel Valero Tévar y Manuel Molina Cañadas	61
El conjunt arqueològic de l'Edat del Bronze de l'Arbocer-Altet de Palau (La Font de la Figuera, València) Pablo García Borja i María Jesus de Pedro Michó.	73
El yacimiento ibérico del Alt del Frare (La Font de la Figuera, València) Elena Revert Francés y José Antonio Rodríguez Traver	85
El foso ibérico de La Cervera (La Font de la Figuera, València) David López Serrano, Ana Valero Climent, Pablo García Borja, José Antonio Rodríguez Traver y Jaime Vives-Ferrándiz Sánchez	93
La Via Augusta al seu pas per la Font de la Figuera Ferran Arasa i Gil	105
Figura i època d'en Gonçalvo Garcia, senyor de la Font de la Figuera Josep-David Garrido i Valls	113
La Font de la Figuera i la revolta de la Germania (1519-1522) Vicent Terol i Reig	125
Els maçons de la Costera: de l'expansió del segle XIX a la repressió franquista Vicent Sampedro Ramo	131
Apunts de la guerra i la postguerra: la Font de la Figuera entre 1936 i 1952 Antonio Calzado Aldaria	139

LA VIA AUGUSTA AL SEU PAS PER LA FONT DE LA FIGUERA

Ferran Arasa i Gil

Des que Saavedra (1863) plantejara per primera vegada el traçat de la Via Augusta per la comarca de la Costera, seguint el corredor del Cànyoles, el seu pas per la Font de la Figuera s'ha considerat segur per la gran majoria dels investigadors. Pocs anys després, Fernández Guerra (1875: 124) identificava *Turres* -una de les postes de la via- amb aquesta població, i de la mateixa manera, d'aleshores ençà aquesta proposta s'ha acceptat de forma quasi unànime. Els treballs arqueològics realitzats en els últims anys, fins a l'actualitat, han permès no sols confirmar aquestes hipòtesis aportant evidències materials, sinó també avançar en la concreció del traçat de la via pel terme municipal, conèixer aspectes tècnics sobre la seua construcció i confirmar l'origen romà de la població.

EL TRAÇAT DE LA VIA

El pas de la Via Augusta per la comarca de la Costera era conegut únicament per la presència de traces rectilínies de camins que se li podien atribuir, com ara els del Lliso (Moixent) i Fondo (la Font de la Figuera), i per una filada de pedres corresponent a una de les seues vorades (*umbones*) al primer d'aquests camins. No lluny d'allí, l'excavació d'un tram de camí a la partida de Faldetes (Moixent) que amb prou seguretat pot atribuir-se a la via, juntament amb les restes d'una modesta construcció situada a la seua vora, ha permès confirmar-ne el traçat i ha proporcionat informació sobre el poblament rural de la zona (García Borja *et al.*, 2012).

El traçat de la via és molt insegur en l'extrem SW del terme municipal de Moixent, on el corredor del Cànyoles s'estreny i diversos barrancs fan difícil el trànsit. Després de travessar el Barranc de Vallmelós es torna a reconèixer al Camí de la Rambla, ja al terme de la Font de la Figuera. A partir d'ací comença l'extensa plana que s'estén als peus d'aquesta població, per on aquest camí presenta al principi un traçat prou rectilini, que després es fa més sinuós fins al lloc per on travessa el riu a gual, tal com degué fer la via. A continuació segueix pel costat sud en direcció SW, després gira cap al SSW i adopta un traçat rectilini en un tram de 1,5 km que es coneix com el Camí Fondo, que al principi va prou encaixat formant una trinxera de 2 a 3 m de profunditat (figura 1). En el seu darrer tram, quan s'aproxima a la població, el seu traçat es torna un poc sinuós i quan arriba al Barranc dels Molins, a la partida de les Costeres, gira suaument en direcció sud en un tram de forta pendent fins a travessar la carretera N-344.

A l'altura de la població el camí voreja pel seu vessant NW la llima que ocupa aquesta i segueix paral·lel al barranc, amb rampes que presenten una pronunciada pendent. Després de remuntar-lo, el camí supera la cota dels 550 m i s'enfila en un tram prou rectilini de 2,4 km pel peu de muntanya del Capurutxo en direcció cap a Cabdet. La meitat NE d'aquest tram es troba alineat amb el Camí Fondo, per la qual cosa sembla que els dos pertanyen a un mateix traçat (figura 2). En aquesta zona, a 1,2 km de la població i prop de l'antiga estació de

Figura 1. Vista del Camí Fondo al terme municipal de la Font de la Figuera.

tren, l'any 2004 es van obrir tres sondeigs amb motiu de la construcció del transvasament Xúquer-Vinalopó (Arasa i Pérez Jordà, 2005: 199-201). Segons es va poder veure, el camí s'havia reformat en època recent i s'assentava sobre una terrassa excavada en la roca natural de més de 6 m d'amplària. Aquesta preparació no pot datar-se amb seguretat, de manera que els resultats no van resultar conclouents sobre la seua atribució a una via romana. Aquest camí segueix en direcció SW, passa entre la Casa Real i la Casa de l'Àngel fins al Caicó, i vorejant els estreps del Capurutxo gira cap l'oest i SW. Diferents autors atribueixen aquest traçat a la via que travessava Castella-Manxa per *Libisosa* (Lezuza, Albacete) en direcció al Guadalquivir, que les fonts modernes denominen el Camí d'Aníbal.

D'altra banda, Sillières (1990: 267 i 369) va reconèixer en un vol aeri la presència de restes d'un camí en una franja de 300 o 400 m de longitud per uns 10 m d'amplària en un camp de cereals situat a prop de l'antiga estació de ferrocarril i no lluny del Corral Rubio, possiblement a la Foia de Manuel, la verificació de les quals sobre el terreny va permetre comprovar

que es tractava d'una calçada empedrada que almenys en part devia haver estat destruïda pels conreus. Des d'ací, aquest autor considerava probable que es dirigira cap a l'Alt de Mariaga. Aquestes traces devien correspondre a la Via Augusta que després de passar per la Font de la Figuera girava cap al sud i per Villena es dirigia cap a les valls del Vinalopó. És en aquesta zona, que ara ha estat profundament transformada per les obres de construcció de l'AVE, on s'ha trobat un camí antic que possiblement es correspon amb les restes assenyalades per Sillières i pot identificar-se amb prou seguretat amb la Via Augusta.

Així, des d'aquesta zona la via deixava el peu de muntanya del Capurutxo i anava girant cap al SSW per la Foia de Manuel en direcció al pas situat entre l'Alt de Mariaga i la Lloma Alta. Després de travessar la carretera N-344, ja en el terme municipal de Villena, en direcció sud, es conserva un camí que deu ser el que anava des de la Font de la Figuera a Villena, que travessa la Loma del Cantalar i s'uneix a la carretera de Fontanar dels Alforins (CV-656). En les mateixes obres de construcció del transvasament Xúquer-Vinalopó, l'any 2004 es va excavar una franja de 27 m de longitud d'aquest camí situada al vessant sud d'aquella lloma, a prop de l'esmentada carretera (Arasa i Pérez Jordà, 2005: 201-203). Per davall del camí modern se'n van trobar restes d'un altre de 5,80 m d'amplària, equivalent a 20 peus romans, que per les seues característiques es va atribuir a la Via Augusta (figura 3).

D'aquesta manera, els treballs arqueològics dels darrers anys han permès identificar amb prou seguretat el traçat de la Via Augusta entre la Font de la Figuera i Villena: el Camí Fondo, les restes que indica Sillières, el camí trobat a les excavacions de l'AVE, el Camí de Villena i el tram excavat al vessant sud de la Loma del Cantalar sembla que pertanyen totes a una mateixa alineació que pot atribuir-se amb prou seguretat a aquesta via (figura 4).

LES POSTES TURRES I ARAS

Turres és una posta esmentada per tots els itineraris (figura 5). El topònim va acompanyat en dues ocasions de la preposició *ad* i en una altra va seguit del gentilici *saetabitanas*. És un topònim relativament freqüent en els itineraris, igual que altres com *horrea*, *stabulum*, etc. L'itinerari Antoní en cita alguns paral·lels en

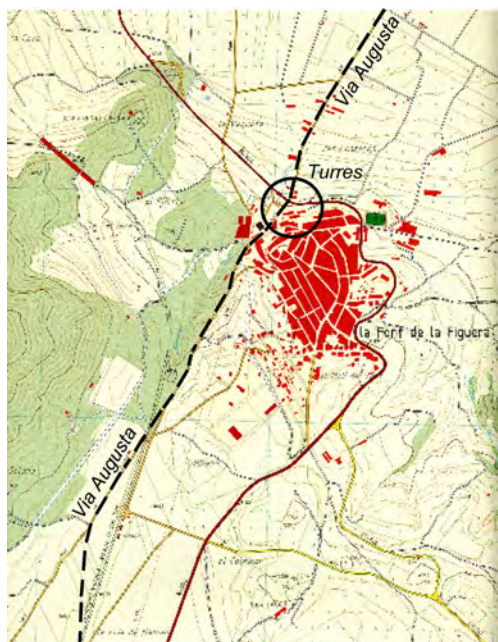

Figura 2. Fulla 819 (4-1) del mapa 1:10.000 de l'Institut Cartogràfic Valencià, amb la proposta de traçat de la Via Augusta pel terme municipal de la Font de la Figuera.

Figura 3. Vista de l'excavació feta al Camí de Villena l'any 2004.

diverses províncies de l'Imperi. A Hispània n'hi ha un altre a la via *per Lusitaniam ab Emerita Caesaraugusta* que per terres de Ciudad Real anava a *Oretum* (Roldán, 1975: 275). A Itàlia n'esmenta tres més on el topònim figura sol: un a Etrúria, a la *Via Aurelia*; un altre al Laci, a la *Via Labicana*; i el tercer a Calàbria, a la *Via Annia Popilia* fins a *Columnam*. N'hi ha un altre a Dalmàcia, a la via *Aquileia-Siscia*. En altres

casos el topònim porta apel·latius, com ara *Turres albas*, a la *Via Severiana*, al sud d'*Antium*; o gentilicis, com és el cas de *Turres A[e]milianas*, a la *Via Appia Traiana* entre *Equum Tuticum* i *Hidrunum* (Calzolari, 1996: 435-436, 446, 448, 451 i 457; Corsi, 2000a: 86, 100, 119 i 141-142).

Aquesta posta estava situada a XXV mp (36,9 km) al sud de la ciutat de *Saetabi*, a IX mp (13,3 km) al sud d'una altra posta anomenada *Statuas* i a III mp (4,4 km) al nord d'una altra anomenada *Aras*. La distància des de Xàtiva es compleix de manera aproximada a la Font de la Figuera, el que permet donar versemblança a la hipòtesi de la seua reducció en aquest lloc. Es tracta d'una de les poques postes rurals del territori valencià -juntament amb *Ildum*, localitzada a l'Hostalot (Vilanova d'Alcolea, Castelló)- en què hi ha quasi unanimitat sobre la seua identificació (Taula 1). La distància que la separa de *Saetabi* correspon a una jornada de camí i per això se suposa que devia ser una *mansio*. El gentilici amb què apareixen anomenades aquestes *Turres* (*saetabitanas*) indica possiblement que el territori d'aquesta ciutat s'estenia almenys fins ací. Així s'entén des que ho va plantejar Fernández Guerra (1875: 22): *Ad Turres Saetabitanas, denominadas así por comenzar en ellas la extensa jurisdicción municipal de Saetabi Augusta*. Tanmateix, no havia de tractar-se necessàriament del límit exacte del territori municipal d'aquesta ciutat, que normalment apareix referit amb el topònim *Fines* que trobem en diversos casos a Catalunya i Andalusia, sinó que el gentilici expressava la seua pertinença al territori setabense.

A la Font de la Figuera es coneixen algunes restes romanes que en proven l'ocupació en aquesta època (Ribera, 1996: 180-181), entre les quals hi ha notícia d'una necròpolis situada a la vora de la via a la partida de les Costeres, als peus de l'actual població, per on s'han trobat ceràmiques romanes. Recentment han aparegut noves restes al costat oest del Barranc dels Molins, pels voltants de l'ermita de Sant Sebastià (López Serrano *et al.*, en premsa). Segons aquestes evidències, i tenint en compte la topografia del lloc, l'assentament es devia estendre als dos costats de la via, com era freqüent en les mansions, des del vessant nord de la lloma que ocupa la població cap a l'oest en direcció a l'ermita de Sant

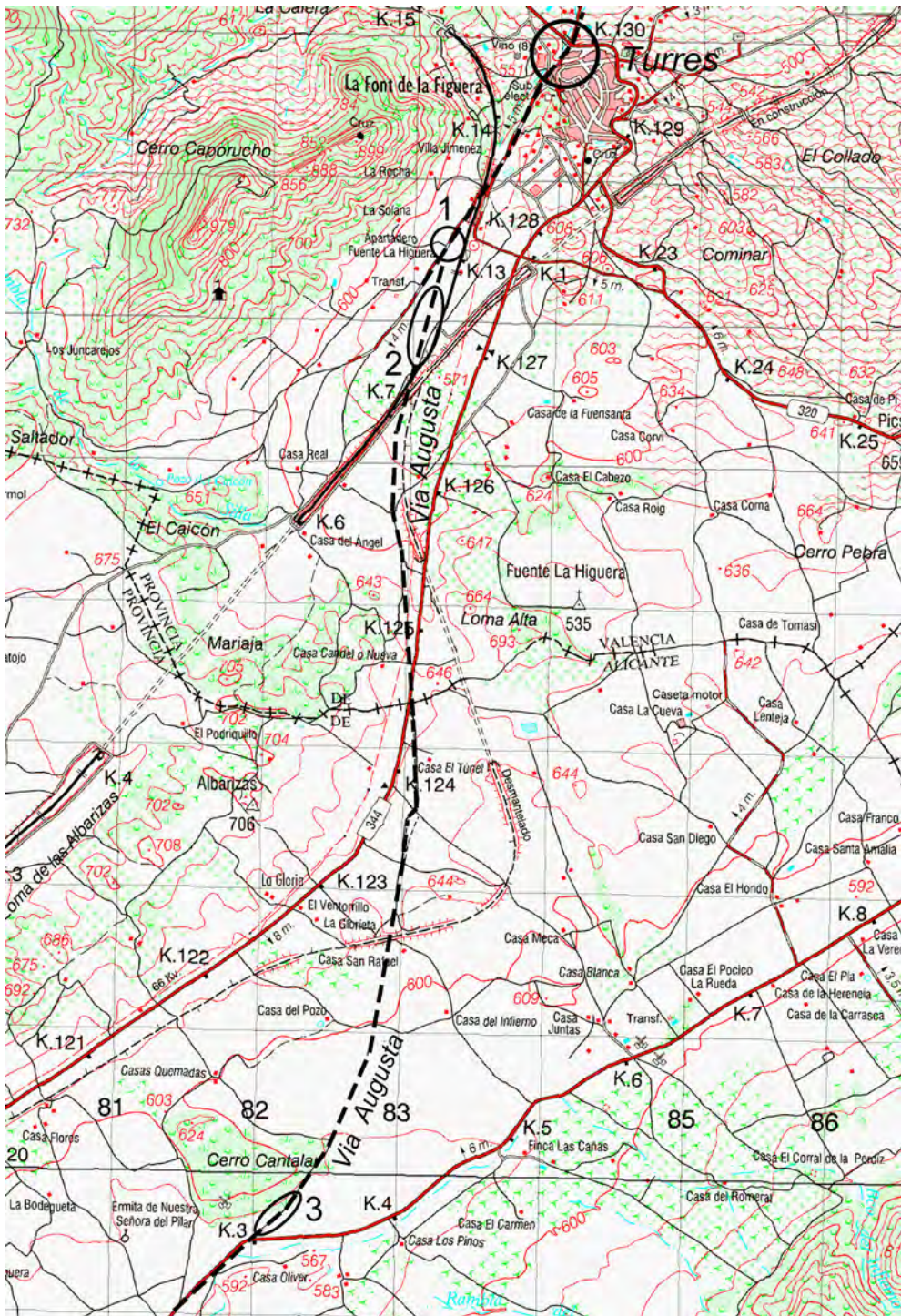

Figura 4. Fulla 819 (Cabdet) del mapa 1:50.000 de la Cartografia Militar de España, amb el traçat hipotètic de la Via Augusta i la localització de les tres excavacions que s'hi han realitzat: 1) Camí de Cabdet; 2) Foia de Manuel; 3) Camí de Villena.

Figura 5. Un dels Vasos de Vicarello amb la menció de la posta Turres.

Sebastià, amb una superfície considerable. Sobre la distribució espacial d'aquestes instal·lacions, podem dir que la triple funció que devien acomplir com *stabulum*, *horreum* i *hospitium* (estable, graner i hostel) freqüentment es materialitzava en l'existència de tres complexos arquitectònics diferents (Corsi, 2000b). D'altra banda, en diferents punts situats a les rodalies de la població actual -els Cascallars, la Redonda, els Canyars (Pascual i García Borja, 2010: 316, fig. 6)- s'han trobat restes romanes corresponents a altres assentaments, que indiquen l'existència d'un poblament rural

disseminat. Diversos factors com la llunyania de les ciutats més pròximes, el mateix pas de la via i la presència d'una *mansio* permeten plantejar la hipòtesi que aquesta exercira una funció comercial en aquest extrem del territori municipal de *Saetabi*, possiblement com el lloc on se celebrava un mercat temporal o *nundina*.

Pel que fa a la posta *Aras*, els Vasos de Vicarello I i II l'esmenten en el Camí d'Aníbal, entre *Palem* (el Cerro de los Santos, Montea-legre del Castillo-Albacete) i *Saetabi* (Roldán, 1975: 216), mentre que en els altres dos vasos figura *Turres*. No l'esmenta l'itinerari Antoni que descriu la Via Augusta fins a *Carthago Nova*. Aquest fet s'ha considerat significatiu per alguns autors: si *Aras* figura en dos dels Vasos de Vicarello, que segueixen el Camí d'Aníbal, i no en l'itinerari Antoni, que segueix la Via Augusta, pot ser que es trobara en el traçat del primer i no en el de la segona. Ja hem vist que la separen de *Saetabi* XXVIII mp (41,3 km) i de *Turres* només III mp (4,4 km). Com que apareix esmentada únicament per uns documents privats com són els Vasos de Vicarello, i la distància que la separa de la *mansio Turres* és excessivament curta com per a pensar en una *mutatio*, és molt possible que es tractara d'un establiment privat com un hostel o una taverna.

Sillières va assenyalar que possiblement aquesta posta devia fer referència en el seu topònim a la proximitat de l'encreuament entre la Via Augusta i el Camí d'Aníbal, ja que les cruïlles -com els passos dels rius i les fronteres territorials de les ciutats- es consideraven llocs sagrats i era freqüent que s'hi erigiren altars (Sillières, 2003: 270-271). Hi ha dues postes homònimes a la Via Augusta esmentades pels mateixos Vasos de Vicarello: una situada a l'altura de *Castulo* i l'altra entre *Astigis* i *Corduba*, aquesta citada també per l'itinerari Antoni, que n'esmenta una altra a Mauritània. En el segon cas la presència d'aquests monuments podria indicar el límit del territori d'aquesta ciutat, però en el primer podria correspondre a l'encreuament entre el Camí d'Aníbal i la Via Augusta, o siga, el lloc on es retrobaven els dos camins que se separaven poc després de la Font de la Figuera.

Pel que fa a les propostes de reducció d'aquesta posta, com que no apareix esmentada per l'itinerari Antoni que descriu la Via Augusta fins a *Carthago Nova*, cap la possibi-

Autor	Localització
Saavedra, 1863: 102	Moixent
Fernández Guerra, 1875: 124	La Font de la Figuera
Blázquez, 1892: 112	La Venta de la Encina
Miller, 1916: 181	Loma de los Villares (la Font de la Figuera)
Blázquez y Delgado i Blázquez Jiménez, 1923: 13	La Font de la Figuera
Blázquez y Delgado i Blázquez Jiménez, 1925: 14	La Font de la Figuera
Sillières, 1977: 77	La Font de la Figuera
Morote, 1979: 152	La Font de la Figuera
Llobregat, 1983: 236	La Font de la Figuera ?
Rubiera, 1985: 23-25	Villena
Ruiz i Muñoz, 1988: 58 i 78	La Font de la Figuera
Brotos <i>et al.</i> , 1988: 77	La Font de la Figuera
Brotos i Ramallo, 1989: 110-111 i 115	La Font de la Figuera
Sillières, 1990: 271-272	La Font de la Figuera
Arias, 1993: 5	La Casa Real
Arasa i Rosselló, 1995: 113	La Font de la Figuera
Brotos, 1996: 72	El Juncar-La Font de la Figuera
Morote, 2002: 175	La Font de la Figuera
Löhberg, 2006: 294	La Font de la Figuera
Arasa i Bellvis, en Villaverde <i>et al.</i> , 2008: 333 i 344	La Font de la Figuera
Ledo, en Villaverde <i>et al.</i> , 2008: 595	La Font de la Figuera
Arasa, 2011: 354	La Font de la Figuera

Taula 1. Propostes de reducció de la posta Turres.

litat que la bifurcació estiguera situada entre *Turres* i *Aras* i que aquesta última es trobava ja a l'esmentat Camí d'Aníbal. Com hem assenyalat, alguns investigadors consideren que aquest camí pot identificar-se amb el camí de la Font de la Figuera a Cabdet, de manera que la posta devia estar situada a la seua vora. Les propostes d'ubicació són prou variades i només Sillières (1990: 272, 364 i 372) i altres autors posteriors han plantejat una reducció cap al Alt de Mariaga o a la Casa de l'Àngel, no lluny de la qual es coneix la troballa de ceràmiques romanes (Ribera, 1996: 181). Des del casc urbà de la Font de la Figuera, on es redueix la posta *Turres*, la distància de 4,4 km seguint el Camí de Cabdet es compleix més enllà de l'encreuament entre els camins de la Casa de l'Àngel i dels Joncarells, a uns 700 m cap a l'WSW d'aquella, a la zona sud del Caicó i prop del límit del terme municipal, que ho és també entre províncies.

La localització de la cruïlla entre ambdós camins ha estat objecte de diferents interpretacions. Saavedra (1863: mapa) la ubica entre *Turres* i *Aras*, més pròxima a aquesta i encara en territori valencià. Fernández-Guerra (1875: 123, nota 6 i mapa) la situa al Monte Arabí (Yecia), en terres de Múrcia. Blázquez y Delgado i Blázquez Jiménez (1925: 15) la localitzen al País Valencià i assenyalen que *el enlace se percibe claramente* a la Font la Figuera, sense especificar més. Ruiz i Muñoz (1988: lám. 3) consideren que la bifurcació devia estar situada a la mateixa posta de *Turres*, des d'on la Via Augusta seguiria cap al sud per l'est de Cabdet fins a Villena. Contràriament, Brotos (Brotos *et al.*, 1988: 77; Brotos, 1996: 72) creu que, per raons topogràfiques, l'encreuament hauria de trobar-se a prop de Cabdet, entre El Paso i Los Villares, de manera que *Aras* quedaria en el traçat de la Via Augusta abans de l'encreuament, a l'altura del Caicó. Quant a

Sillières, ja hem vist com la localització cap al Alt de Mariaga o la Casa de l'Àngel; després la via continuaria per l'est de Cabdet, prop del pla de Los Villares, per a seguir un traçat pròxim al de la carretera N-330 i el ferrocarril. Finalment, Morote (2002: 226, plànols XXVII-XXVIII) situa la cruïlla a les rodalies de Cabdet, tot i que en el text descriu un traçat situat més cap a l'est pel Camí de les Albarisses.

Considerant la topografia de la zona i el traçat ja conegut de la Via Augusta, són dues les possibilitats que podem considerar per al traçat del Camí d'Anibal en aquesta zona, la localització de la cruïlla i la ubicació de la posta *Aras*, totes dues pel moment indemostrables fins que no se'n troben evidències. La primera és la ja enunciativa: el Camí d'Anibal seguiria el de la Font de la Figuera a Cabdet i l'encreuament entre aquest i la Via Augusta s'hauria de situar a una distància aproximada de 1,2-1,5 km de la primera població, pels voltants de l'antiga estació; aquesta localització de la cruïlla permetria relacionar-hi les restes romanes localitzades l'any 2004 en un bancal situat a l'oest del camí, que podrien correspondre a alguna construcció situada a la seua vora (Arasa i Pérez Jordà, 2005: 201). La posta es trobaria situada a la vora del Camí d'Anibal, a 4,4 km de la Font de la Figuera (*Turres*), entre el Caicó i l'Alt de Mariaga, i per tant allunyada uns 3 km de l'encreuament. Aquesta distància entre la bifurcació i la posta sembla excessiva per pensar que aquesta prenia el nom dels altars que es troben en la primera, per la qual cosa pot pensar-se que aquests monuments a què es refereix el topònim de la posta devien estar ubicats en un altre encreuament situat a la distància indicada pel Vasos de Vicarello. L'explicació podria ser l'existència d'una curta drecera que enllaçara les dues vies per l'oest i permetera accedir d'una a l'altra sense necessitat d'aproximar-se tant a *Turres*, camí que formaria el costat SW d'un xicotet triangle els vèrtexs del qual serien tres bifurcacions, segons una proposta que ja va avançar Rosselló (1980: fig. 3); la posta *Aras* estaria situada a prop de la de l'extrem oest, i per tant en el traçat del primer camí. Cal recordar que aquesta connexió adopta en l'actualitat la mateixa forma d'un triangle, de molta major escala, format per les autovies A-36 i A-311 i per la carretera N-344.

La segona possibilitat és que la bifurcació i la posta estigueren situades entre la Lloma

Alta i les Albarisses (Villena), a l'altura del límit entre els dos termes municipals, i que des d'ací el Camí d'Anibal seguira en direcció SW cap a Cabdet amb un traçat inicialment semblant al de la carretera N-344; en aquesta zona no es coneixen restes arqueològiques que puguin atribuir-se a la posta. Aquesta quedaria així en el traçat de la Via Augusta, i la seua presència en un o altre itinerari no seria necessàriament significativa.

A tall de conclusió, podem dir que tant les excavacions de l'any 2004 com les que s'han fet enguany amb motiu de la construcció de l'AVE mostren l'existència d'un camí antic que des de la Font de la Figuera segueix en direcció SSW cap a Villena i pot identificar-se amb prou seguretat amb la Via Augusta. Queda per determinar la forma en què es va articular la confluència entre aquesta i el Camí d'Anibal, en un important nus de comunicacions de més dos mil anys d'antiguitat que ha perdurat fins als nostres dies.

BIBLIOGRAFIA

- Arasa i Gil, F. (2011): "La vía Augusta en el País Valenciano", *Aspectos de la red viaria hispano-romana (2008)*, *Anas* 20-21, 335-375.
- Arasa, F. i Pérez Jordà, G. (2005): "Intervencions en la via Augusta a la Font de la Figuera (València) i Villena (Alacant)", *Saguntum-PLAV* 37, 136-143.
- Arasa, F. i Rosselló, V. (1995): *Les vies romanes del territori valencià*. València.
- Arias, G. (1993): "Tanteos sobre Adello y Aspis", *El Miliario Extravagante* 43, 5-8.
- Blázquez, A. (1892): "Nuevo estudio sobre el Itinerario de Antonino" *Boletín de la Real Academia de la Historia* XXI, 54-128.
- Blázquez y Delgado Aguilera, A. i Blázquez Jiménez, A. (1923): *Vías romanas de Sevilla a Córdoba por Antequera.- De Córdoba a Cástulo por Épora.- De Córdoba a Cástulo por El Carpio.- De Fuente la Higuera a Cartagena y de Cartagena a Cástulo*. Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades 59, Madrid.
- Blázquez y Delgado Aguilera, A. i Blázquez Jiménez, A. (1925): *Exploraciones en las vías romanas de Bergido a Asturica, y de Cataluña, Valencia y Jaén*. Memorias de la

- Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades 69.
- Brotons, F. (1996): "El Anónimo de Rávena y la trama viaria del Levante español. Ensayo de interpretación y restitución", *Actas del XXIII Congreso Nacional de Arqueología*, 69-76.
- Brotons, F.; Méndez, R.; García, C. i Ruiz, E. (1988): "El tramo viario de Montealegre del Castillo a Fuente la Higuera", *Actas del Symposium sobre las Vías Romanas del Sureste*, 75-83.
- Brotons, F. i Ramallo, S. F. (1989): "La red viaria romana en Murcia", en A. González Blanco (coord.), *Los caminos de la Región de Murcia*, 101-119.
- Calzolari, M. (1996): "Introduzione allo studio della rete stradale dell'Italia romana: l'itinerarium Antonini", *Atti della Accademia Nazionale dei Lincei. Memorie Scienze Morali*, 367-520.
- Corsi, C. (2000a): *Le Strutture di Servizio del Cursus Publicus in Italia. Ricerche Topografiche ed Evidenze Archeologiche*. BAR International Series 875. Oxford.
- Corsi, C. (2000b): "Stazioni stradali e *cursus publicus*. Note di tipologia dell'insediamento lungo la viabilità romana", *Orizzonti* 1, 243-252.
- Fernández Guerra, A. (1875): "Discursos leídos ante la Academia de la Historia en la recepción del Señor D. Juan de Dios de la Rada y Delgado. Contestación de D. Aureliano Fernández-Guerra y Orbe", *Memorias de la RAH*, Madrid.
- García Borja, P.; López Serrano, D. i Jiménez, J.L. (2012): *Al pie de la vía Augusta. El yacimiento romano de Faldetes (Moixent, Valencia)*. València.
- Llobregat Conesa, E.A. (1983): "Relectura del Ravennate: dos calzadas, una mansión inexistente y otros datos de la geografía antigua del País Valenciano", *Lucentum* II, 225-242.
- Löhberg, B. (2006): *Das «Itinerarium provinciarum Antonini Augusti». Ein kaiserzeitliches Strassenverzeichnis des Römischen Reiches*. Berlin.
- López Serrano, D.; Arasa Gil, F.; García Borja, P., Valero Climent, A. i de Madaria Escudero, J.L. (en premsa): "Restos romanos en torno a la ermita de San Sebastián: nuevos indicios de la posta de Turres (La Font de la Figuera, València)", *Saguntum-PLAV* 45.
- Miller, K. (1916): *Itineraria Romana. Römische reisewege an der hand der Tabula Peutingeriana dargestellt*. Leipzig.
- Morote Barberá, J. G. (1979): "El trazado de la Vía Augusta desde Tarracone a Carthagine Spartaria. Una aproximación a su estudio", *Saguntum-PLAV* 14, 139-164.
- Morote Barberá, J. G. (2002): *La vía Augusta y otras calzadas en la comunidad Valenciana*. Serie Arqueológica 19, Real Academia de Cultura Valenciana, València.
- Pascual Berlanga, G. i García Borja, P. (2010): "El poblamiento en la comarca de La Costera (Valencia) desde el Neolítico hasta época romana. Yacimientos arqueológicos y vías de comunicación", *Archivo de Prehistoria Valenciana XXVIII*, 301-325.
- Ribera, A. (1996): "Arqueologia de la Font de la Figuera. Avanç", *Recerques del Museu d'Alcoi* 5, 177-182.
- Roldán Hervás, J. M. (1975): *Itineraria Hispana. Fuentes antiguas para el estudio de las vías romanas en la Península Ibérica*. Valladolid-Granada.
- Rubiera, M. J. (1985): *Villena en las calzadas romana y árabe*. Alicante.
- Ruiz, L. i Muñoz, F. (1988): "Las vías de comunicación romanas en la comarca de Yecla", *Actas del Symposium sobre las Vías Romanas del Sureste*, 67-74.
- Saavedra, E. (1863): *Discursos leídos ante la Real Academia de la Historia en la recepción pública de don Eduardo Saavedra el día 28 de Diciembre de 1862*. Madrid.
- Sillières, P. (1977): "Le Camino de Aníbal. Itinéraire des Gobelets de Vicarello, de Castulo a Saetabis", *Mélanges de la Casa de Velázquez* 13, 31-83.
- Sillières, P. (1990): *Les voies de communication de l'Hispanie Méridionale*. Paris.
- Sillières, P. (2003): "Paysage routier, syncrétisme religieux et culte impérial le long des voies de l'Hispanie méridionale: l'apport de la toponymie", *Gerión* 21, 265-281.
- Villaverde, V., Pérez Ballester, J. i Ledo, A. C. (Coord.) (2008): *Historia de Xàtiva, I, Prehistoria, Arqueologia y Antigüedad*. Xàtiva.

700
aniversari

de la Carta de Pobletament
AJUNTAMENT DE
LA FONT DE LA FIGUERA

1313
2013

VENTA DEL PUERTO

ASSOCIACIÓ
AMICS DE LES
TRADICIONS

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA (UN) Facultat de Geografia i Història